

Приложни изследвания
Applied Research

ЗА ПРЕСЕЧНИТЕ ТОЧКИ МЕЖДУ ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО, ИНИЦИАТИВНОСТ И МУЗИКАЛНОТВОРЧЕСКА ДЕЙНОСТ В ПРЕДУЧИЛИЩНА И НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Пенка Марчева

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме. В настоящата публикация са потърсени пресечните точки между творчество и предприемачество в контекста на ключовите компетентности, които са в основата на Европейската референтна рамка на образованието.

Целта на публикацията е теоретично и практико-приложно проучване на възможностите на музикалното възпитание в детската градина и началното училище за развитие на инициативността и предприемчивостта. Предложени са технологии за работа по отношение на изследваната проблематика.

Keywords: creativity, entrepreneurship, musical education, primary school, kindergarten

Увод

Ключовите компетентности, произтичащи от Европейската референтна рамка, насочват обучението на XXI век към конкретни изисквания, поставени от съвременната реализация на личността. Една от интересните тенденции в съвременното обучение е свързана не толкова с разширяване на знанията, колкото с използването им под различен ъгъл, в различна ситуация, във взаимовръзката им с други знания, които логично да водят до определени умения. В съвременния образователен процес съществуват редица възможности за интеграция, за търсене на връзки в обема от знания, които децата получават. Тези знания остават нереализирани, ако не предполагат развитието на конкретния умения. В този ред на мисли Европейската референтна рамка на образованието на XXI век очертава профила от компетентности, необходими за социалната и професионалната реализация на съвременната личност.

Същност на проучването

Обект на проучване в настоящата публикация е възможната връзка на две от тези компетентности: предприемачество и културна компетентност, пред-

полагаща изразяване на идеи, творчество, емоционално и естетическо съпреживяване на света чрез музика, литература, пластични изкуства.

Идеята за това проучване възникна с участие в Ден по предприемачество и инициативност за деца от предучилищна възраст под надслов „Децата в действие сбъдват мечтите си“, организиран от Фондация „Джунийър Ачийвмънт“ и община Червен бряг.

Предизвикателство за мен бе да се потърсят пресечните точки между предприемачеството и инициативността, от една страна, и творчеството, от друга. Проучването на програмите на Фондация „Джунийър Ачийвмънт“ – България, за предучилищен и начален етап и присъствието в Деня по предприемачество и инициативност ми дадоха възможност да наблюдавам процес, в който децата мислят критично, творят, решават проблеми, проявяват своята инициативност. Впечатление ми направиха две от целите на тези програми:

- да се стимулират творческите способности на децата;
- да им се предоставят възможности за работа в екип за решаване на конкретни проблемни ситуации¹⁾.

Избирането на тези две цели е свързано с желанието ми да се потърсят някои опорни моменти за педагогическа работа в този аспект по отношение на музикалното възпитание. На пръв поглед идеята за търсене на допирни точки между музикално възпитание и обучение по предприемачество изглежда не особено логична. Но с тази публикация ще се опитам да опровергая това първоначално впечатление.

Проучването на литературата по проблема ме насочи към отношението „предприемачество, инициативност, музикално творчество“.

Цел на настоящата публикация е да се направи теоретично и практико приложно проучване на възможностите на музикалното възпитание в детската градина (ДГ) и началното училище за развитие на инициативността и предприемчивостта.

Оттук следват и **ключовите понятия**: предприемачество, предприемчивост, музикално творчество.

Теоретично проучване на литературата по проблема

В „Основи на управлението“ Р. Нейкова цитира възгледа на Питър Дракър, според когото „...предприемачеството води до **натрупване на богатство** и създаване на ценности. Това богатство се създава от хора, които умеят да рискуват средства, време и кариера, за да създадат нещо ново (или да пренесат ценности от друго място, в. т.ч. продукти и услуги)“ (Нейкова, 2007: 104).

Важна част в цитираното определение за настоящата публикация е умението на предприемчивите хора „да създадат нещо ново (или да пренесат ценности от друго място...)“. В резултат на това логично се стига до въпроса:

„Коя личност е предприемчива?“.

През 1983 г. Образователното общество във Великобритания дефинира **предприемчивостта** като характеристика на личността, която притежава:

- въображение, изобретателност, находчивост, оптимизъм, решимост да се успее, самоувереност;
- умения за общуване;
- умения за вземане на решения;
- индивидуалност, приспособяемост (адаптивност) и готовност за поемане на рискове;
- практически и теоретични знания за икономическите системи и институции.²⁾

Кое е важното от педагогическа гледна точка в тези дефиниции?

Смятам, че създаването на „**нещо ново**“ е пресечната точка между чисто икономическия аспект на предприемачеството и педагогическия прочит на тази проблематика. Самото понятие „предприемачество“ притежава интердисциплинарен характер. Създаването на „нещо ново“ – нови продукти, нови идеи, е творчески процес, свързан с изява на творческите способности на личността. Оттук следва изводът, че **предприемчивостта и креативността са взаимно свързани**. В този смисъл може да се каже, че развитието на творческите способности е ключов фактор в изграждането на личността, способна да предприеме рискове както по отношение на време, така и на кариера и средства, за да се създаде нещо ново.

Една от ключовите характеристики на предприемчивия човек е неговата креативност, която е обект на моите проучвания. Чрез творческото съзидание се раждат нови идеи, търси се по-различен поглед върху съществуващия опит, който може да бъде моделиран в неочаквана посока.

В съвременната психология (Пирьов, Howard Gardner, Guilford и др.) се използват тъждествени понятия в трите аспекта на творчеството:

- по отношение на творческата личност – творчески способности, креативност, креативни способности, комплекс от творчески способности;
- по отношение на творческия процес – творчество, креативитет;
- по отношение на творческия продукт – творба, произведение (Пирьов, Русев, 1981).

Според възгледите на различни психолози (Guiford, Taylor, Anderson) в общен вид творческата личност притежава следните качества:

- **високо развита наблюдателност;**
- **голяма активност, гъвкавост на мисленето;**
- **богато преобразуващо въображение;**
- **разнообразни емоции;**
- **устойчивост и ясна целенасоченост;**

– високо равнище на развитие на способности, свързани творческата дейност (Пиръов, Русев, 1981).

Тези два психологически възгледа дават възможност за извеждане на няколко извода:

1. Въображението е процес, който е присъщ, както за творчески настроените, така и за предприемчивите личности.

2. Творчески настроената личност, в допълнение с умение за вземане на решения, за общуване, решимост за успех и адаптивност, може да се превърне и в предприемчив човек.

3. Предприемчивата личност, склонна да създава нови идеи и продукти, е творчески настроена.

От направените изводи следва, че стимулирането на предприемчивостта чрез музикално-възпитателна дейност в ДГ и началното училище може да се осъществява чрез развитие на творческите способности на децата.

Характерна особеност на детската творческа дейност е отношението между процес и продукт, като на преден план стои процесът. За развитието на детския креативитет са от значение не толкова продуктите, а самото протичане на процеса, което дава възможност за развитие на различни творчески умения като мотивираност и инициативност, дивергентно мислене, гъвкавост на познавателните процеси и въображението.

Проблемът за развитието на творческия потенциал на децата се разглежда в музикално-педагогическата литература от редица автори като Б. Асафиев, К. Орф, З. Кодай и др., според които художественото възпитание предполага откриване и развитие на заложените на всяко дете, формиране на музикалните му способности и емоционална отзивчивост, активизиране на дивергентното мислене и въображението му.

Процесът на развитие на детските творчески способности е обект на моите проучвания и в други публикации. Той не е едностранен и по тази причина в неговото диагностициране J. Getzell и W. Jackson използват както тестове за интелигентност, така и задачи за креативитет, каквито са:

1. Словесни асоциации – дават се всички възможни значения на дадени стимулни думи. Резултатите се оценяват според броя на дадените значения и тяхното разнообразие.

2. Да се посочат всички възможни начини за използване на определени неща, като например тухла или стар вестник и др., като се оценяват и броят на отговорите, и оригиналността на посочените причини за използване на дадения предмет.

3. Да се открият геометрични фигури, които са вплетени в дадени сложни чертежи.

4. Да се дадат три варианта на басня – моралистичен, хумористичен и трагичен. Оценяват се разнообразието и оригиналността на предложенията.

5. Да се съставят по възможност повече задачи с дадени цифрови величини, като се прави оценка според броя, оригиналността и сложността на съставените задачи (Пиръов, Русев, 1981).

Решението на задачи от подобен тип е в сферата на дивергентното мислене. Тяхното съдържание предполага и специфични черти на самия мисловен процес като гъвкавост, оригиналност, плавност на мисълта – качества, които са присъщи за творческата, а от казаното до момента и за предприемчивата личност.

В музикално-педагогическата литература творческите прояви на децата се разглеждат както по отношение на изпълнителската, така и по отношение на възприемателната дейност.

Според О. Радынова творческите музикални способности се делят на два вида:

1. Способности за продуктивно творчество – импровизация, напеви, мелодии, музикалноритмични движения.
2. Способност за творческо възприятие на музиката (Радынова, 1998).

Практико-приложни аспекти на проблема

Музикално-възпитателният процес както в ДГ, така и в началното училище, създава достатъчно възможности за развитие на творческите способности на децата. Чрез тях се възпитават самочувствието и инициативността на детето. Получаващо необходимото доверие, то се изгражда като личност, готова да промени своето бъдеще, да търси по-различен подход в решението на определен проблем, да предприеме действие, с което да промени живота си, т.е. да бъде предприемчива личност. В редица мои публикации са разглеждани различни възможности за развитие на творческите способности в условията на музикална дейност (Марчева, 2012; 2003; 2007).

Една от тях, която бихме определили като носеща „предприемачески дух“, е следната технология. Чрез използване на „проективен метод“ децата, разделени на групи, получават задача да направят реклама под формата на рисуван филм с музикален фон на различни продукти (пижами и дъвки). Още в самото начало като средство за разпяване и за актуализация на изучен материал се включват песни, познати до този момент: „Часовник“ и „Зайченцето бяло“ на П. Ступел, „Медна свирка“ на Б. Ибришимов, народната песен „Комарко се женеше“, „Зайци“ на Л. Лисичкова. Този песенен репертоар може да бъде променен според гледната точка на всеки учител. След приключване представители на двете групи показват и озвучават своите рисувани филми, като изпълняват песните по различни начини – със солисти и хор, с динамични нюанси, със запяване и отпяване и т. н. Всяка група е добре да мотивира избора си на музикално оформление. Наблюденията ми показват, че освен на асоциациите от своя опит децата е добре да изграждат избора си и на основата на елементарен анализ на музикалноизразните средства (Марчева, 2003: 57–58).

Друга възможност за работа по отношение на детските творчески способности е театрализацията. Това е технология, поставена върху основата на приказка, включваща почти всички видове музикални дейности: певческа, ритмична, свирене с ДМИ, както и литературната дейност – драматизация. Тази технология може да бъде осъществена в два варианта – в началото върху позната литературна творба, а след това върху приказка, съчинена от децата. Тя притежава особено изявен интегративен заряд, насочен от музиката към останалите образователни направления и учебни предмети. По посока на литературата за деца тази интеграция се осъществява чрез драматизацията на позната приказка и съчиняване на своя от децата. По отношение на изобразителното изкуство и конструктивно-техническата дейност нейна проекция е създаването на костюми, маски и декор и т.н.

В процеса на реализация на театрализацията всяка от музикалните дейности може да бъде разгърната по отношение на детския креативитет и насочена към формирането на инициативна личност.

Творческият елемент по отношение на певческата дейност е свързан с **импровизацията на елементарни музикални структури**, в повечето случаи в едноделна форма, притежаващи елементи на музикална характеристика. Технологията на дейността е следната:

1. На основата на натрупани музикално-слухови представи децата се опитват да съчинят текст по зададен метроритъм, който се изплясква с ръце. В началото е добре да се използват двуделните равноделни и неравноделни метруми с размери $2/4$ и $5/8$, тъй като те са познати на децата от основните жанрове, разглеждани в предучилищната възраст – марш, право хоро, пайдушко хоро. Изборът се прави от децата на основата на характерните черти на литературния герой.

2. Следва определяне на темпото на импровизацията, тъй като ритъмът, метрумът и темпото придават времевите параметри на музикалното произведение. Обикновено по-тежките обекти от действителността се асоциират с по-бавно темпо, а по-леките – с по-бързо.

3. Мелодизиране на музикалната характеристика на приказния герой.

4. От предложените варианти, тъй като до голяма степен те се повтарят, децата избират един-два, които след това се разучават.

Използването на певческата импровизация е методически похват, подходящ за стимулиране на детската креативност, защото чрез него се развиват не само музикалноспецифичните способности и музикалното им мислене, но и емоционалният потенциал, социалната активност, самочувствието – качества, присъщи за всички предприемчиви и инициативни личности. За развитието на песенните творчески способности на детето са необходими ладов усет, музикално-слухови представи, метроритмичен усет. Много важна за мен е ролята на тази технология

за формиране на въображението като процес, за изграждането на способности за ориентиране в нови ситуации, умение за използване на собствения опит, пречупен по нов начин – качества, присъщи на предприемчивата личност.

Освен песенната импровизация към музикалната характеристика на приказните герои в театрализацията може да се „насложи“ и танцувална. **Танцовата импровизация** поражда емоционален отклик и желание у детето да импровизира изразителни движения за предаване на характерните особености на персонажите. По своята същност тя е особено подходяща за допълнително осмисляне на музикалното съдържание, тъй като в нея децата влагат собствено отношение към приказния герой, изразено чрез танцови движения. Творческите прояви на детето, свързани с музикалноритмичната дейност, са показател както за музикалното, така и за емоционалното му израстване. Чрез тях то демонстрира способностите си за емоционално съпреживяване на музиката, инициативността си да участва в необичайна ситуация, в която да пресъздаде чрез движения спецификата и отношението си към даден литературен герой, възможностите да общува свободно чрез изкуство с другите деца, участващи в театрализацията.

Импровизацията с детски музикални инструменти на метроритмичен съпровод или изграждане на звукова картина предоставя възможност на децата да осмислят включването ѝ както по отношение на музикални характеристики на персонажите, така и по посока на природните картини в приказното съдържание, които до голяма степен са обвързани емоционално с него. Изборът на музикални инструменти, импровизациите върху изградената до момента концепция за приказния герой, както и създаването на звукови картини предоставят допълнителни възможности за развитие на детските творчески способности, които впоследствие ще се превърнат в реална основа за изграждане на инициативна личност. Тези „творчески опити“ стимулират желанията на децата да създават свои образи, развиват наблюдателността и фантазиите им. Едно от важните умения, които се формират чрез свиренето на детски музикални инструменти, е умението за свирене в ансамбъл. То е музикален аналог на екипната дейност, присъстваща в останалите образователни направления и особено популярна по отношение на проектната дейност. Вместо на екипи децата са разделени на партии, а крайният продукт е импровизиран музикален съпровод, подчинен на определена музикална идея и реализиран с усилията на всички участващи при взаимно уважение и толерантност към способностите на всеки.

В обобщение на казаното дотук ми се иска да подчертая, че детските музикални импровизации по отношение на всяка от музикалновъзпитателните дейности, включително театрализацията, предоставят възможности за възпитание на редица умения, присъщи на предприемчивия човек: умение да се

позовеш на своя опит, но да го пречупиш през собственото си „аз“, смелост да представиш идеите си, работа в екип, в случая в ансамбъл, свързана с толерантност към възможностите на останалите.

Драматизацията на литературните творби, съчинени от деца, и обогатяването им с музикални и танцови импровизации стимулират емоциите на малките творци, карат ги да се чувстват значими, предоставят възможности за изграждане на самочувствие, превръщат ги в инициативни личности.

Казаното дотук ми дава възможност да направя **извода**, че творческата дейност на децата е изключително плодотворна за развитие на предприемчивостта и инициативността им, защото чрез нея те използват получените знания и умения от заниманията по музика, оперират с тях, като си „разрешават“ да внесат нещо свое, да променят друго, да оставят трето, т.е. „да създадат нещо ново или да пренесат ценности“. Още в детската градина творчески настроените деца притежават развито въображение, наблюдение, самочувствие и увереност в себе си, обичат да спорят и да задават въпроси. Те са наблюдателни, любознателни, инициативни – качества, които ще бъдат от съществено значение при бъдещата им социална реализация.

В заключение бих искала да подчертая, че предприемчивостта и инициативността в предучилищен и начален етап на образование са качества, които логично се свързват с творческото развитие на детето, с уменията му да използва опита си в нови ситуации, в желанието да търси и предлага решения и да работи в екип. Смятам, че музикалните дейности предоставят достатъчно възможности по отношение на детската креативност и тяхното оползотворяване е в ръцете на учителя.

БЕЛЕЖКИ

1. Програми за 6–12-годишна възраст (bulgaria.ja-ye.org)
2. http://www.dolceta.eu/bulgaria/Mod7/sites/bulgaria_Mod7/IMG/pdf/Mod7_Sec4_INVEST_Predpriema4estvo-ICON_Impulsen_center_2.pdf

ЛИТЕРАТУРА

- Вълова, М. (2011). В търсене на иновационна педагогическа практика в обучението по предприемачество във втори клас, i-продължаващо образование, 23. <http://www.diuu.bg/ispisanie/broi23/23kt/23kt7.htm>
- Марчева, П. (2003). *Педагогически аспекти на музикалната диагностика в начална училищна възраст*. София: БПС.
- Марчева, П. (2012). Стимулиране на детската креативност в часовете за занимания по интереси чрез музикално, литературно и изобразително изкуство. София, *Професионално образование*, 5, с. 473–494.

- Марчева, П. (2007). Користенје на некои интерактивни техники за развој на детската креативност на часовите по литература во I–IV одделение. *Педагошка практика*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 1–2, 52–67.
- Нейкова Р. (2007). *Основи на управлението*. Софија: изд. Експрес.
- Пирьов Г., Русев, П. (1981). *Психологија на творчеството*. Софија: Наука и изкуство.
- Пирьов Г. (1997). *Към психологията на интелигентността*. Софија: Киноги.
- Радынова, О.П., Катинене, А.И. (1998). *Музыкальное воспитание дошкольников*. Москва: Академия Москва, 1998, <http://www.twirpx.com/file/95734/>

ABOUT THE POINT OF INTERSECTION BETWEEN ENTREPRENEURSHIP, INITIATIVE AND CREATIVE MUSICAL ACTIVITY IN PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL AGE

Abstract. In the present publication are searched the intersected points between creativity and entrepreneurship in the context of key capabilities, that are on base of the European reference framework of education. Its aim is theoretical and applied research of the opportunities of musical education in primary school and kindergarten for development of the initiative and entrepreneurship. Here are proposed some technologies for work on the studied problems.

Assoc. Prof. Penka Marcheva, PhD

✉ Plevan College of Pedagogy
University of Veliko Turnovo
Bulgaria

GSM: + 359 899 94 97 35; + 359 878 40 29 69

E-mail: penka_mar4eva@abv.bg